

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ДІТЕЙ

Ізбаш К. С., Доценко О. С.

Метою статті є дослідження форм та методів діяльності Національної поліції України у сфері забезпечення прав і свобод дітей.

Доведено, що виконання Національною поліцією України завдань щодо захисту прав і свобод дітей передбачає застосування в її діяльності специфічних форм і методів. Встановлено, що основними нормативно-правовими актами щодо діяльності Національної поліції України у сфері захисту прав і свобод дітей є: Конституція України, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Конвенція про права дитини, Декларація прав дитини, закони України: «Про Національну поліцію», «Про охорону дитинства», Кодекс України про адміністративні правопорушення, Інструкція з організації діяльності дільничних офіцерів поліції, Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України тощо.

Розглянуто правову, організаційну, профілактичну форму діяльності Національної поліції щодо забезпечення прав, свобод та законних інтересів дітей. Встановлено, що правова форма характеризується виданням нормативних актів із метою конкретизації змісту прав і свобод людини і громадянина, встановлення порядку, меж і підстав реалізації, а також індивідуалізації інших юридичних фактів, з якими пов'язане подальше існування прав людини і громадянина.

Організаційна форма характеризується створенням необхідних умов для дотримання правових актів, що регламентують діяльність поліції у сфері правоохоронної діяльності.

Профілактична форма діяльності підрозділів Національної поліції України передбачає комплекс заходів щодо запобігання правопорушенням неповнолітніх та профілактики таких.

Досліджено головні методи діяльності Національної поліції України: переконання, примусу та поліцейське піклування. Доведено, що поліцейське піклування щодо неповнолітніх є заходом запобігання вчиненню адміністративних та кримінальних правопорушень, спрямованим на недопущення їх учинення стосовно неповнолітніх осіб віком до 16 років, а також самими неповнолітніми.

Ключові слова: переконання, примус, превентивний захід, Національна поліція України, поліцейське піклування, права, свободи, неповнолітні, діти.

Izbash K. S., Dotsenko O. S. Forms and methods of activities of the National Police of Ukraine in the field of enforcement of children's rights and freedoms

The purpose of the article is to study the forms and methods of the National Police of Ukraine in the field of ensuring the rights and freedoms of children.

It is proved that the performance by the National Police of Ukraine of tasks related to the protection of children's rights and freedoms requires the use of specific forms and methods in its activities. It is established that the main legal acts on the activities of the National Police of Ukraine in the field of protection of children's rights and freedoms are: Constitution of Ukraine, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Convention on the Rights of the Child, Declaration of the Rights of the Child, On Child Protection, the Code of Ukraine on Administrative Offenses, Instructions on the organization of the activities of district police officers, Instructions on the organization of juvenile prevention units of the National Police of Ukraine, etc.

The legal, organizational, preventive form of activity of the National Police on ensuring the rights of freedoms and legitimate interests of children is considered. It is established that the legal form is characterized by the issuance of regulations to specify the content of human and civil rights and freedoms, establish order, limits and grounds for implementation, as well as individualization of other legal facts associated with the continued existence of human and civil rights.

The organizational form is characterized by: the creation of the necessary conditions for the implementation of legal acts governing the activities of the police in the field of law enforcement; legal provision of rights and freedoms; improvement of organizational structures; extensive application of best practices of other government agencies.

Preventive form of activity of the National Police of Ukraine provides a set of measures to prevent and prevent juvenile delinquency.

The main methods of persuasion, coercion and police care are studied. It has been proved that police care for minors is a measure to prevent the commission of administrative and criminal offenses, aimed

at preventing their commission against minors under the age of 16, as well as minors themselves.

Key words: *persuasion, coercion, preventive measure, National Police of Ukraine, police care, rights, freedoms, minors, children.*

Постановка проблеми та її актуальність. Сучасний етап розвитку України як демократичної, правової, соціальної держави зумовлює необхідність удосконалення державної політики у сфері захисту прав і свобод дітей. До вирішення цієї проблеми залучається низка компетентних органів щодо державного захисту прав дітей. Одним із таких органів є Національна поліція України, ключовим завданням якої є забезпечення реалізації та захисту прав та свобод усіх категорій громадян, зокрема й дітей.

Виконання Національною поліцією України завдань щодо захисту прав і свобод дітей вимагає застосування в її діяльності специфічних форм і методів, які ще перебувають на стадії розвитку, тому їм приділяється значна увага не лише на законодавчому рівні, але й у наукових колах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Форми і методи в діяльності правоохоронних органів у сфері забезпечення прав і свобод дітей досліджували такі правознавці: В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, О.І. Безпалова, Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, І.П. Голосніченко, В.В. Галунько, І.В. Зозуля, Р.А. Калюжний, О.М. Ключев, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, В.П. Петков, В.К. Шкарупа, Х.П. Ярмакі. Серед останніх наукових праць щодо розуміння окремих аспектів забезпечення прав дітей та місця ювенальної юстиції в цій сфері праввідносин варто зазначити такі праці вітчизняних науковців: «Адміністративно-правове забезпечення діяльності органів публічної адміністрації щодо попередження насильства в сім'ї відносно дітей» (О.М. Волокітенко, 2016 р.), «Адміністративно-правові засади здійснення підрозділами Національної поліції України ювенальної превенції» (І.В. Іщенко, 2019 р.), «Адміністративно-правові засади функціонування ювенальної юстиції у системі забезпечення прав дітей в Україні» (М.Ю. Веселов, 2020 р.). Проте конкретні форми і методи забезпечення Національною поліцією України захисту прав і свобод дітей досліджені фрагментарно й потребують подальшого вивчення.

Метою статті є дослідження сучасного стану форм і методів у діяльності Національної поліції України щодо захисту прав і свобод дітей, можливих шляхів їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Згідно з міжнародним та національним законодавством дитина від народження має невід'ємні права, які їй гарантує держава: право на життя, право на свободу й особисту недоторканість, право на повагу до особистого і сімейного життя тощо. Такі права залишаються в дитини навіть тоді, коли вона вчиняє протиправні дії.

Основними нормативно-правовими актами щодо діяльності Національної поліції України у сфері захисту прав і свобод дітей є: Конституція України, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Конвенція про права дитини, Декларація прав дитини, закони України: «Про Національну поліцію», «Про охорону дитинства», Кодекс України про адміністративні правопорушення, Інструкція з організації діяльності дільничних офіцерів поліції, Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України тощо [7; 8; 14-16].

Боротьба з дитячою злочинністю, профілактика бездоглядності та вчинення адміністративних правопорушень серед неповнолітніх вимагає спільної роботи органів влади, правоохоронних органів та громадських організацій. Захист наданих законодавством дитині прав - важливий та пріоритетний напрям діяльності системи державних органів, зокрема й Національної поліції України. Активізація злочинності та зростання кількості правопорушень серед неповнолітніх потребують визначення результативних форм та методів у діяльності Національної поліції України щодо забезпечення прав та свобод дітей.

У науковій літературі під формою управлінської діяльності необхідно розуміти зовнішнє організаційно-правове вираження конкретних, однорідних дій, що виконуються з метою практичного здійснення поставлених завдань. Саме здійснення державно-владних повноважень визначає зміст форм їхньої діяльності в цій сфері.

Правова форма діяльності органів держави - це визначений законодавством порядок здійснення ними юридично значущих дій та операцій, спрямованих на виконання функцій держави. Від правових форм відрізняють організаційні форми, які являють собою фактичні дії, спрямовані на сприяння реалізації функцій держави. Вони не пов'язані з виданням юридичних актів, тому не спричиняють юридичних наслідків, хоча реалізуються в межах певного правового регулювання, на основі виконання вимог законності.

Основні форми діяльності Національної поліції щодо забезпечення прав, свобод та законних

інтересів дітей такі: правові форми (нормотворча та правозастосовча діяльність); неправові (організаційні) форми; організаційно-правові [18, с. 247]. Однак деякі науковці також розрізняють регулятивну, правоохоронну, виховну, інформаційно-консультативну, профілактичну форми.

Формою діяльності поліції у сфері реалізації прав та свобод громадян є сукупність однорідних, конкретних дій її працівників, які пов'язані зі створенням оптимальних умов для того, щоб громадяни вільно користувались благами особистої свободи, з усуненням негативних чинників, що ускладнюють реалізацію особистих прав і свобод тощо [13, с. 319].

Правова форма характеризується виданням нормативних актів із метою конкретизації змісту прав і свобод людини і громадянина, встановлення порядку, меж і підстав реалізації, а також індивідуалізації інших юридичних фактів, з якими пов'язане подальше існування прав людини і громадянина [1, с. 274].

У всіх випадках правозастосовна форма відображає цілеспрямований вплив Національної поліції України на поведінку суб'єктів у сфері забезпечення прав і свобод, а також вона спрямована на створення сприятливих обставин для реалізації прав і свобод громадян, зокрема й дітей.

Організаційна форма характеризується: створенням необхідних умов для дотримання правових актів, що регламентують діяльність поліції у сфері правоохоронної діяльності; правовим забезпеченням прав і свобод; удосконаленням організаційних структур; широким застосуванням передового досвіду інших державних органів; організацією взаємодії з органами правосуддя, прокуратурою й іншими державними органами та відомствами; наглядом за дотриманням посадовими особами і громадянами вимог правових документів, що регулюють питання забезпечення прав і свобод громадян. Зазначена форма дозволяє створити найбільш доцільний порядок забезпечення прав громадян, узгодити умови, що динамічно змінюються, підтримувати, доповнювати і вдосконалювати його. Вона також передбачає організацію роботи всіх посадових осіб Національної поліції України загалом і підрозділів зокрема, що дозволяє ефективно використовувати методи і засоби, метою яких є своєчасне усунення негативних чинників, що впливають на реалізацію таких загальнодержавних цінностей, як права і свободи громадян у суспільстві.

Я.В. Костенко вважає, що виховна форма визначається необхідністю підвищення рівня пра-

восвідомості як громадян, так і співробітників поліції. Одним із методів реалізації цієї форми є виховання правової культури кожного громадянина в суспільстві, формування в них активної гуманістичної життєвої позиції [9, с. 78].

Вказана форма властива всім видам діяльності правоохоронних органів, зокрема і Національній поліції України. Постійно перебуваючи серед населення та реалізуючи свої чисельні повноваження, співробітники територіальних підрозділів Національної поліції України як представники влади систематично зайняті вихованням у громадян поваги до норм, установлених у суспільстві, непримиренності до порушень суспільних інтересів, прав і свобод людини.

Профілактична форма діяльності підрозділів Національної поліції України передбачає комплекс заходів щодо запобігання, профілактики правопорушень неповнолітніх, постійний моніторинг рівня дитячої злочинності, його аналіз і виявлення негативних тенденцій, роботу над психологічним, моральним, морально-естетичним вихованням неповнолітніх, а також їхню соціальну реабілітацію. Це передбачає роботу підрозділів Національної поліції з іншими суб'єктами, що здійснюють діяльність у сфері захисту дітей, щодо проведення профілактичної роботи з неповнолітніми, аналізу оперативної обстановки і криміногенного стану, розроблення і реалізацію програм із протидії дитячій злочинності й адміністративним правопорушенням неповнолітніх.

Форми діяльності Національної поліції України щодо забезпечення прав і свобод людини, громадянина та неповнолітніх тісно поєднуються одна з одною, є взаємопов'язаними та взаємозумовленими, розглядаються в єдності з методами адміністративної діяльності поліції України.

Основою для застосування впливу на свідомість і волю людей у будь-якій сфері діяльності виступають методи переконання та примусу. Ці методи найпоширеніше розкриваються через механізм прав і обов'язків. У загальноприйнятому розумінні метод означає спосіб, прийом практичного здійснення чого-небудь [4, с. 549].

Але, звісно, перелік методів не зводиться до вказаних вище. Окремими авторами виділяються й інші методи, а саме: виховання (виховна робота), заохочення та профілактика правопорушень щодо прав і свобод.

Методи переконання та примусу є необхідною умовою нормального функціонування суспільства, будь-якого державного або громадського об'єднання, усього процесу управління. За допо-

могою цих методів держава забезпечує функціонування всієї суспільної системи, організованість, дисциплінованість, охороняє працю та побут людей, нормальну соціальну обстановку у країні [10, с. 193]. Тому захист прав, свобод та інтересів людини передбачає ефективну роботу підрозділів Національної поліції України, де одним з основних її напрямів є превентивна діяльність, а саме ювенальна превенція.

Метод переконання у громадському суспільстві має особливе значення, йому віддається перевага, оскільки роз'яснення прав та свобод, а також реальних можливостей їх реалізації необхідно проводити в такому віці, коли відбувається моральне та психічне становлення людини, формуються її моральні цінності та модель поведінки. Усе це дозволяє закріпити у свідомості дитини необхідні правові погляди та принципи поведінки. Головною особливістю застосування методу переконання щодо забезпечення прав та свобод дитини підрозділами Національної поліції є той факт, що неможливо розглядати дитину окремо від того середовища, у якому вона перебуває, - родини, навчального закладу, найближчого оточення. Тому для ефективної профілактики потрібно усунути негативні умови, що утворюють конкретні життєві ситуації, та виявляти обставини, що негативно впливають на моральне формування особистості.

Отже, така робота має проводитися систематично та постійно: відвідування неповнолітніх за місцем мешкання з метою виявлення передумов порушення їхніх прав та свобод, проведення роз'яснювальних профілактичних бесід із батьками та неповнолітніми з метою їх правового виховання, контроль відвідування неповнолітніми навчальних закладів тощо [10, с. 194].

Наступний метод, який є досить поширеним у діяльності Національної поліції, - це примус. Ознаки адміністративного примусу такі: 1) він є об'єктивно необхідним методом, цілеспрямованим способом поведінки, набором певних дій і засобів, які повторюються та сприяють вирішенню завдань соціального, державного управління, застосовуються на базі переконання у сфері реалізації виконавчо-розпорядчої діяльності держави; 2) він має офіційний, державно-владний характер, застосування його здійснюється лише від імені держави уповноваженими державними органами та їхніми посадовими особами у процесі реалізації ними державно-владних повноважень, звідси й впливає характер примусової діяльності [11, с. 320].

Можна виділити такі форми його прояву: 1) примус, який використовується для запобігання посяганням на життя, здоров'я, честь та гідність громадянина, його майно, а також припинення такого; 2) примус, який застосовується для безпосереднього примусового здійснення прав і обов'язків громадян [12, с. 107].

Новелою в діяльності Національної поліції України є запровадження у практичну діяльність застосування превентивного поліцейського заходу - поліцейське піклування. Особливо актуальним вважаємо з'ясування змісту й особливостей застосування поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб, зважаючи на спеціальний об'єкт ужиття такого заходу [3, с. 86].

Передусім необхідно з'ясувати етимологію поняття «поліцейське піклування». Так, відповідно до «Великого тлумачного словника сучасної української мови», «піклуватися» означає виявляти увагу, турботу про потреби когось, чого-небудь; виявляти неспокій щодо влаштування когось, чого-небудь, клопотатися про когось, щось; «піклувальник» - той, хто піклується про когось, що-небудь [2, с. 1531]. «Сучасна правова енциклопедія» визначає «піклування» як одну з форм правового захисту правових і майнових прав та інтересів громадян. Крім того, відповідно до законодавства України, піклування є особливою формою державної турботи про неповнолітніх дітей, що залишились без піклування батьків, та повнолітніх осіб, які потребують допомоги щодо забезпечення їхніх прав та інтересів [17, с. 345].

Отже, превентивний захід «поліцейське піклування» щодо неповнолітніх є заходом запобігання вчиненню адміністративних та кримінальних правопорушень, який спрямований на недопущення їх учинення стосовно неповнолітніх осіб віком до 16 років, а також самими неповнолітніми. Отже, важливість реалізації поліцейського піклування щодо неповнолітніх в Україні підтверджується як міжнародно-правовими стандартами у сфері захисту прав дитини, так і на національному законодавчому рівні щодо забезпечення прав і свобод дітей.

Висновки. Для впровадження в діяльність Національної поліції України ефективних форм та методів у сфері забезпечення прав і свобод дітей необхідно вдосконалювати наявні та впроваджувати нові організаційно-правові форми і методи партнерських відносин, підвищувати ступінь довіри населення й авторитет поліцейських, але робити це необхідно з урахуванням національних особливостей, зумовлених попе-

реднім розвитком нашої держави та сучасними трансформаційними процесами, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя. У напрямі профілактичної діяльності Національної поліції України щодо неповнолітніх необхідно врахувати закордонний досвід щодо створення консультативних комітетів, координаційних рад шкіл, утілення профілактичних програм, які мають реалізуватись спільними зусиллями поліції та громадськості.

Література

1. Адміністративне право : підручник / Ю.П. Битяк та ін. ; за заг. ред. Ю.П. Битяка. 2-ге вид., переробл. та доп. Харків : Право, 2013. 656 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ : ВТФ Перун, 2007. 1736 с.
3. Домброван Н.В., Ізбаш К.С. Превентивні заходи реагування поліції на правопорушення. *Соціально-правові студії*. 2020. № 3 (9). С. 84-90.
4. Законодавче забезпечення правоохоронної діяльності : навчальний посібник / за заг. ред. В.В. Сокурєнка. Харків : Стильна типографія, 2017. 1164 с.
5. Іщенко І.В. Види методів і форм суб'єктивної превенції. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідорєнка*. 2018. Вип. 1 (81). С. 161-169.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 грудня 1984 р. № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/80731-10>.
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ратифіковано Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
8. Конвенція про права дитини, ратифіковано постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 р. № 789-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
9. Костєнко Я.В. Ювенальна превенція як форма діяльності органів поліції України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2018. № 31. С. 77-79.
10. Могилєвська Л.Г. До характеристики методів діяльності Національної поліції у сфері забезпечення

прав і свобод дитини. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 192-196.

11. Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення / за заг. ред. С.В. Петкова. Київ : ЦУЛ, 2016. 544 с.

12. Науково-практичний коментар розділу IV «Повноваження поліції» та розділу V «Поліцейські заходи» Закону України «Про Національну поліцію» / Т.П. Мінка та ін. ; за заг. ред. Т.П. Мінки. Харків : Право, 2016. 178 с.

13. Остапович І.П. Особливості профілактичної діяльності підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України. *Наука і правоохоронна діяльність*. 2020. № 2. С. 318-324.

14. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції : наказ МВС України від 28 липня 2017 р. № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17>.

15. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : наказ МВС України від 19 грудня 2017 р. № 1044. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>.

16. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

17. Сучасна правова енциклопедія / О.В. Зайчук та ін. ; за ред. О.В. Зайчука. 3-тє вид., переробл. і доп. Київ : Юрінком-Інтер, 2015. 408 с.

18. Управління органами Національної поліції України : підручник / за заг. ред. В.В. Сокурєнка. Харків : Стильна типографія, 2017. 580 с.

Ізбаш К. С.,
кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу
організації наукової роботи
Одеського державного університету
внутрішніх справ

Доценко О. С.,
доктор юридичних наук, доцент,
полковник поліції, професор кафедри публічного
управління та адміністрування
Національної академії внутрішніх справ